

FARKAS ISTVÁN FESTŐMŰVÉSZ FRONTNAPLÓJA AZ ELSŐ VILÁG- HÁBORÚBÓL¹

1916. február 5.

Vasúton Kumanovó és Üszkü² közt.

Mondjuk napló!?

Összeütközött a vonatunk éjjel. Hát igen, ez valóban mostanában a legszelídebb élmény, mely (napló) emléksorozat megnyitásánál megállhatja a helyét. Maga az összeütközés azonban mégis igen szelídebb volt, én pl. föl sem ébredtem, s a tiszt. szolg.-nak kellett jelentenie, hogy egy pár vagon a síneken kívül döglik s lokomotívunk ég felé törekszik. Bár fekvőhelyem kézitáskákból összeállított nyugágy volt, mégis jobban szerettem volna ezen tovább aludni. No de ez nem igen volt lehetséges. Egy félszakaszban hárman voltunk, Hesshaimer³ aktív kapitány rajzoló? és Bató Jóska⁴ vadász főhd. oly szintén arra elhelyezve, hogy akármelyikünk egy-egy mozdulata okvetlen további mozgásra készítette a többit. Így hát én is fölkeltem.

Az égnek álló mozdony még mindig hangosan pöfögött élénk ellentétben a mellette tehetetlenül dögülő vagonokkal. – Sötét, lótás-futás. Megyek tovább aludni.

Hajnalban kinézek s csakhamar azon gyűródötten és piszkosan, reggeli nélkül ülök, s rajzolok. Érdekes szép az egész! A derék németek igyeksenek a rakoncátlan mozdonyt helyére kényszeríteni, a dögülő vagonokat pedig útból elvinni. Köröskörül tanyáztak mind. Utasok, majd mind katona. Német, bolgár, magyar, osztrák. Színes ruhák, bosnyákok, szamarak, ökrök, szekerek, málhás állatok. Mindez a vonat körül tanyázik. Tüzek körül, mozdony alatt, körül, fölül. Itt-ott egy-egy vezényszó hangzik, s a bámész csoport utat csinál.

¹ Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Adattár, ltsz. 6731/1954. Először megjelent: *Enigma*, 7. 2001. no. 28. 155–179. Jelen közlés a napló szövegének 2., javított és újrajegyzetelt publikálása. Sajtó alá rendezte: Bardoly István; szerkesztette: Markója Csilla (ELKH BTK MI).

² Kumanovo város Skopjétől DNy-ra Macedóniában.

³ Ludwig Hesshaimer (1872–1956) grafikus, illusztrátor; őrnagy. A Sajtóhadiszállás (Das Kaiserlich und Königliche Kriegspressequartier) parancsnoki listáján a 4-es számon nyilvántartva. Wien, Kriegsarchiv, KPQu/441. Emlékiratai: *Miniaturen aus der Monarchie. Ein k.u.k. Offizier erzählt mit dem Zeichenstift*. Hrsg. Okky Offerhaus, Wien, 1992.

⁴ Bató József (1888–1966) festő; főhadnagy. A hadifestők névjegyzékén a 253-as szám alatt nyilvántartva.

Két vázlat után Károly⁵ a gumilavórban vizet állított az egyik döglő vagon mellé, hol is nyílt színen megmosakodtam. Aztán mentünk tovább.

február 5. Üszküb

Megérkeztünk. Még elég jókor, 5 ó d. u., hogy elintézzük a bekvártélyozás nehéz feladatát így beállító előtt. Minden zsúfolásig telve volt már eddig is, s most jön Mackensen⁶ stábjával und was Drum und Dran ist⁷ és most a kevésnél is kevesebb a hely. – Vannak az úgynevezett Verbindungsoffizierek⁸ közt kedvesek is, ha ritkán is, de akad. Ilyen pl. (üszkübi) a Rodich, ki minket barátságosan cigarettával, s lekötelező kedvességgel fogadott, holnap ebédre vagyunk hivatalosak s mondhatom, kellemes ellentétképpen hatott Lustig úr⁹ után. 5 és 7 közt elintéztünk minden formalitást, melyek azonban igen fontosak, német, bolgár kommandók, étkezdék, engedélyek (festéshez), s már holnap dolgozhatunk is.

Szép, érdekes; hidegebb benyomást keltett bennem első pillanatra, mint a napos, zamatos, telivér, meleg mély színekben játszó Nich.¹⁰ Körül havasok, melyeket súlyos felhők nyomnak. Nagyobb, mint képzeltem s Nich után valóságos világváros. Felhőkön át süt a nap s a lomha viskók közül mereven nyújtják égnek a minaretek keszeg nyakukat. Március vége előtt Szaloniki ellen nem lesz semmi. (Rodich szerint.)

február 7.

Csak úgy ne járjak, mint az egyszeri ember! Három bármelyik kívánsága teljesedik! Nem is csodálom most már szegényt, hogy bolondot választott! Hirtelen, váratlanul millió s millió lehetőségek tömkelege zúdul rája! Melyiket választani?! – Így hat rám Üsküb, s az, hogy csak megszámláltak itt tartózkodásunk napján. – Nem kívánhat úgyszólván olyat festő, mit ne tárna eléje Üsküb (Skopje), a napnak minden szaka, egy-egy ember mozdulata, ahogy ül, áll, ahol ül, áll, guggol, fekszik, lovát itatja, vagy törökösen árulja dohányát. – Köröskörül havasok, közelebb sárgás és mély barnásvörös dombok, melyek közül a legközelebbiek valósággal spékelve vannak sírkövekkel. A katlanban, a minaretos város közepén kimagasló várral és az alatt kanyarodó kék¹¹ folyó, mely szép íves kőhíd, s primitív fahidak szelnek át. Csak egy-egy hídnál órákat napokat el lehetne tölteni! Török turbános, fehér szakállas öreg, milyen színek! Vágtató bolgár trén! Feketébe öltözött, lefátyolozott török nő; csak a szeme csillan egy pillanatig az ember felé, de csak egy pillanatig. Ökrös szekerek,

⁵ Farkas István tisztiszolgája.

⁶ August von Mackensen (1849-1945) német (porosz) tábornagy. 1915. október 23-án fejezték be irányításával Szerbia elfoglalását.

⁷ Minden velejárájával együtt.

⁸ Összekötő tiszt.

⁹ Karl von Lustig-Prean (1892-1965) színházigazgató, -rendező, publicista, propagandista; hadnagy. A Sajtóhadiszállás parancsnokság csoportvezetői listáján a 17-es nyilvántartási számon szerepel.

¹⁰ Niš városa, Szerbia.

¹¹ A Vardar.

lovakat visznek itatni, német, szőke, büszke katonatisztek. – Bemenni egyik utcába! bármelyikbe. Megállani egyik utcasarkon! bármelyiken. Ott állni *reggeltől estig*, – *ez volna most jó*. De nem lehet, választani kell. Rövid az idő. Gyorsan. Minél jobbat, minél többet!... Szegény egyszeri ember

február 20. Monastir, Bitola

Üsküb (Skopje) – Monastir

*Monastir más néven Bitolja.*¹² *febr 22. este 10.* (igen fokhagymás menázi!)

Hol is?!... Üsküb – Veles¹³ egész simán ment. Rendes 2 óra késés. Kedves volt a wagont javító bolgár katona. Az úgynevezett Puffer¹⁴ rugója elromlott! Tehát kis fadarabkát dugdostak helyébe, egy kalapáccsal párat ütött is rá. Igen nyájasan mosolygott ránk, miközben szemléltük. Érthető. Ő nem ült arra a vonatra.

Veles igen szép fekvésű. Sokkal szebb, mint Monastir, intimebb s romantikusabb Üskübnél. Ott ezer alkalmunk akadt munkára (persze 2 napig voltunk csak ott), s akadt volna hónapokig. Monastir (hol sokáig leszünk) az összesek v.[árosok] közt eddig legunalmasabban s majdnem mondhatnám a legbékésebben hat. (Repülők, durvák). Hesshaimer Velesben megismerkedik Galliával.¹⁵ Németek vendégei vagyunk.

Monastir febr 26.

Veles: baron Schömberg német fhd. Galwitz.¹⁶ Német lakta ház. Untatnak. Gradekiig¹⁷ vasúton.

Előző nap bombáztak. Tovább Lastautón.¹⁸ Út. Prilep.¹⁹ General Naidenov²⁰ (beszéd, Wien, vacsora, zene). Várakozás *feketekává*. Obert.²¹ Mustakof. Kedvesség. Tovább [...]autón. Hajnal. Monastir. Hó. Bunda. Nem úszónadrág. Jó lakás. Haussmann kapitány. Konzulék.

Holnap nagy ünnepség. Cár név v. szül. napja!²²

Figurális sokkal jobban érdekel.

Házigazdám Monastir[ban]: Nikola Hadzsipetro.

¹² Város Macedóniában Szkopjétől DNy-ra.

¹³ Város Macedóniában Szkopjétől DK-re.

¹⁴ Vonatütköző.

¹⁵ Utalás arra, hogy szerb oldalon francia hivatásos repülők is harcoltak.

¹⁶ Max von Gallwitz (1852-1937) tüzértábornok által vezetett hadseregcsoport a Meckensen-hadsereg kötelékében.

¹⁷ Griadskó, város Valesől DK-re.

¹⁸ Teherautó.

¹⁹ Város Macedóniában Szkopjétől D-re.

²⁰ Kalin Naydenov (1865-1925) bolgár tábornok, utóbb hadügyminiszter.

²¹ Oberleutnant – főhadnagy.

²² I. Ferdinánd bolgár cár születésnapja volt február 26-án.

febr. 27. Monastir

A cár név v. szül. napja. Nagy parádé! Festeri akartam! – Reggel eszembe jut, hogy talán érdekes feje van ennek a Bogadzsef generálisnak,²³ hát ha lefestenők! Talán mégis okos volna a parádéra elmenni! – Még habozok! Elmegyek Batóhoz, ki vénkisszonyosan kiöltözve készülődik a szemlére. Közlöm vele ezt a lehetőséget! Helyesli, s maga is szeretne ilyen fejet, de kételyei vannak. Hátha nem sikerül!?? Persze hiszen igaz, egyikünk sem rutinírozott portrait festő (Isten mentsen is.). Elmegyünk az öreghez majd a szemlére hol igen mulatságos és érdekes dolgokat látunk. (Generális portréről közben persze teljesen megfélemeztem). Sok bolgár, német, egy kis osztrák katona, köztük autók. Zene. – Ha ma nem jönnek ellenséges repülő!?? Verőfényes idő, kék ég, havas hegyek. Vörös török kaszárnya. Nagy térség. Középen fenyőágas oltár! Pópák. – Jön a generális! Bolgárok kedvesen kiabálva és masszíroznak helyben. Zene, zene, zene. A karomat a sok tisztelgéstől már alig bírom. – Mise. Szép sárga selyembe öltözött pópák. Pár vonást följegyzek, egy kövér német. kat. tiszt. háta által fedve – kino fotográfusok²⁴ – Defilerung!²⁵ Generális kezével üti a taktust – Német zenekar és *zenekari főnök*!!!! Szépek voltak a német harcosok! Stamm wurde Volk!²⁶

Este találkozom Hesshaimerrel és Batóval.

Igen szörnyülködik, mert állítólag német bolgár tisztek mind berúgtak. (neki nem szabad t. i. inni). Nyomja az a beszéd, melyet nem mondhatott el. – Egy vezérkari kapitányról (osztrák) sok rosszat mond. Elmondja, hogy viselkedett az illető; közben persze nem veszi észre, hogy önportrét fest. Aztán magán kívül van, hogy ilyen emberek is létezhetnek. Mulatságos. – Batóhoz fordulva elmondja, hogy Janza (másik vez. kar. kap.) megkereste, nem-e akarja a generálist lefesteni. Ő nem! Hát Bató? – Megszólok, s elmondom a reggeli esetet. – Szóval Janzánál kéne jelentkezni! – Il faut du toupet.²⁷ (lag. fd. tok. br. hup. zs.)²⁸

Április 21. Bitolja, éjjel 1/2 1.

Agyonpakolva (t. i. holnap reggel megyünk), ágyban írok. Előttem szóló feb. 27. iki F. J. során meglépünk!

Miért, Il faut avoir du toupet.

Ja persze, feb. 27. april. 21 közé esik Bojadjieff.²⁹ Dimitrief,³⁰ Motof. Dóbro. –

²³ Kliment Nasztev Bojadzsiev (1861-1933) macedón származású bolgár altábornagy.

²⁴ A Sajtóhadiszálláshoz tartozó filmesek csoportja.

²⁵ Defilée – díszlépés, díszmenet

²⁶ A törzs néppé vált.

²⁷ Francia mondás, kb.: „akinek van bőr a képén...”.

²⁸ A Kecskeméti Katona József Múzeum Cifrapalota Kiállítóhelyének gyűjteményében találhatóak Farkas István 1916. március 6. – május 14. között különböző technikával készült rajzai. Ez az ún. 69 oldalas *Fekete vázlatfüzet*. A múzeum 2014-ben kiállításon is bemutatta az anyagot: „Így! Most már lehetnek... köszönöm!” – *Mednyánszky László, Farkas István és Nagy István az I. világháborúban.* (ifj. Gyergyádesz László szíves közlése.)

²⁹ Bojadzsiev altábornagy.

1916. *Elbasan*³¹ Május 10.

Holnap tovább 3 nyerges és 10 málhás lóval Tiranába. Fele útra elénk jönnek. Szóval régi útleírásokban oly szépen hangzó „váltott lovakkal utazunk”.

Elbasan: ciprus liget!! A száz éves platánhoz csinált cafana, a szép kis török gyerekek. – (Czapek őrnagy vendégei a tisztí étkezdében.)

Bitoljából 3 vöröskeresztes autón el április 2. (Vezérkari főnök Hamonov segítségével) Ohridu³² (Pasinof.) Világ egyik legszebb helye. El gyalog, s málhás szekérral reggel 5-től este 9-ig gyalogolunk Cliuksig.³³ (lakosság semmi / zöld gyíkok). Cliuksban kedves bolgár tiszték (medvetörténet, mely a kenyérlopásról szól).

Igaz, Ohridban szomszédaink a háremhölgyek!! – Cliuks Elbasan. Reggel 5-től este 7-ig lovon. A leghatalmasabb, legfelségesebb színpompájú, monumentális, patetikus, romantikus vidék. Csodálatosan szép. – Utazásunk legmegkapóbb része. – Ezek csak persze [amit] látunk.

V. 12. Tirana

Elbasanból 11-én hajnalban zuhogó esőben indultunk el.

Graba³⁴ hágó előtt a Kusa³⁵ patak (az Elbasanon átfolyó Sarubi³⁶ mellékfolyója) úgy megdagadt az esőzés következtében, hogy csak nehezen tudtunk átkelni rajta. A lovakat helyenként a hullámok felemelték s tovább sodorták. Baj nem történt. Míg tanakodtak, mitévők legyenek, nekivágtam, s noha nem a legjobb helyen, de ha vizesen is deréki, mégis átjutottam. Átkelésem szépen hathatott a másik partról, mert Károly (t. k. őm.³⁷) utólag megjegyezte: „nem hittem volna, hogy kadét úr még egyszer látja Pestet.”

Aztán még vagy 20-szor mentem át jobb helyen, s átúsztam a málhás lovakat s a tisztí szolgákat is. A kis kanyi úgy viselkedett, mint egy angyal. – A Groba³⁸ hegyén ebéd, lóváltás (tiranaiak) s csodaszép napsütéses, fehérneműt is megszáritó délután. Jó kis lovat előre vezetik, s a Murdar³⁹ folyónál ülve egy K. u. K. fa hadi híd van, színvázlatra is jut időm. Kraik⁴⁰ álomszerűen szép, s itt-ott K. u. K. népfelkelők munkája látszik az úton. – Kietlen hegyormok, kék, vörös, lila sziklák, buja növényzet, majdnem egzotikus. Élőlénynek úgyszólván nyoma sincs. Különös hegyalakulatok. Mintha a tetejük le volna vágva. Itt-ott megcsendül valami a távolban, egy-egy

³⁰ Talán Ratko Dimitrijević (1859–1918) bolgár származású tábornok.

³¹ Város Albánia középső részén, Tiranától DK-re.

³² Ohrid, város É-Macedónia Ny-i részén, a Ohridi-tó partján.

³³ Qukës, község Albániában Ohridtól Ny-ra.

³⁴ Krrabë hágó, Tiranától DK-re, Elbasantól ÉNy-ra.

³⁵ Kuša patak.

³⁶ A Škumbi (Shkumbin) folyó szeli át Elbasant.

³⁷ Tartalékos őrmester – Farkas tisztiszolgája.

³⁸ Krabbë-hegység Tiranától D-re.

³⁹ Gryka e Murdarit kanyon.

⁴⁰ Vrap.

aranszörű kecske rajzott elő a sok teljesen sziklaszínű kecske közül. A félvad pásztor is előbukkan egy bokor árnyékában. Ezek a pásztorok úgy hasonlítanak egymáshoz, mintha testvérek volnának.

Albán hegyek közt a mi jó öreg népfölkelőink dolgoznak... Lépésben megy a lovam, hisz legtöbb helyütt nem mehet másképp, s én elgyönyörködve nézem Istennek ezt [a] gyönyörű paradicsomát. Teljes csend, előrelovagoltam.

Megszólal valaki: magyarul, s így beszél nyugodt, vontatott hangon: Én mondok magának most egy mesét, azt hallgassa meg. A fiam, mikor az első szab... Közben meglátom honnét jön a hang. Ott ülnek egy olajfa tövében, csákány a kezükben, kis pihenőre. Csak úgy, mint otthon, ha elharangozták a delet, s mesél szép nyugodt magyar beszéddel. S a hegyek, fák kíváncsian nézik őket. Milyen nagy szél is lehetett az, mely ilyen tagbaszakadt, nagybajuszú legényeket ide tudta vetni. – Lovam kocog tovább.

Fölséges naplemente.

Két osztrák tiszt Elbasanból; szén.

Szerb sír. Albán koponyák.

Holdvilágnál érünk Tiranába.

*Miloti*⁴¹ 1916. V. 17. – V. 12.-13. *Tirana*

V. 14. Durazzo V. 15. Tiranából Krujába.⁴²

V. 16. Kruja. Krujából el 17 én Milotiba

Tirana teljesen orientális karakterű. Afrikai város lehet ehhez hasonló. Durazzo. Farkas ezredes;⁴³ ebéd Wrd palotában, repülők [...], Kruja. Esszat pasa,⁴⁴ Szkander bég. Treukbil di Teoda.⁴⁵ Icadia (bazár), Delal (kikötő). Vadászoknál. Kínai lovas rajz egy moziban. Kruja → Miloti.

Sártenger. Szerb sírok. Gyönyörű erdő. Sok vipera. (Horn vipera.⁴⁶)

Karl eltűnése. (Hassheimer tiszt szolgája.)

Szép motívumok.

Távoli sárgáskék hegy. Sátorfügefával, virágzó bokorral és bosnyák katonákkal. – Holnap át a Mati⁴⁷ folyón – Csak ilyen röviden, mert nincs gyertyám. –

*Scutari*⁴⁸ V/19.

18-án hajnalban hagytuk el Milotit, ezzel búcsút mondtunk Albániának. A Mati folyón (a veszedelmes hírhedt Matin) túl nemsokára teljesen más jelleget ölt a vidék, laposabb

⁴¹ Milot, város Tiranától ÉNy-ra.

⁴² Durazzo – Durres, tengerparti város Tiranától Ny-ra. Kruja, város Tiranától északra.

⁴³ Farkas Vince ezredes, 3. honvéd gyalogezred.

⁴⁴ Mehmet Esat Bülkat (1863–1920) albán politikus.

⁴⁵ Teodai öböl.

⁴⁶ Homoki vipera.

⁴⁷ Mat, folyó Shkodrától D-re.

⁴⁸ Shkodra, város Tiranától ÉNy-ra.

lesz, de azért a „dobra put”-nak⁴⁹ se híre, se hamva. – Szerencsénk volt. A *Matin* a 3-napi esőzés után csak nagy nehezen, vagy egyáltalán nem tudtunk volna átkelni.

A hid, melyet 4 hónap óta készítenek (többször ragadta el a folyó) 18-án reggel készült el. Talán a mi katonánk volt az első, mely átkelt rajta. – Hát bizony ezen lovak bajosan gázoltak volna át. – Gyertyám még maximum 1/2 percig ég. – Alessóig⁵⁰ majdnem állandóan szerb sírok szegte erdei ingoványos, feneketlenül sáros út vezet. Kis lovainknak igazán minden kilométer után köszönetet kéne mondani; csak egy ballépés, és a sziklán heverünk összezúzott fejjel. Alessóba érkezünk délben. Ott ebéd. Tovább kocsin. Scutari felé.

*Rijeka*⁵¹ V/20.

Scutariban akartunk hálni, de csak Barbalizóig⁵² jutottunk, „Liebe station” (német ápolónők), hol egy kapitány fölvilágosított többek közt arról is, hogy utunkat ma már nem folytathatjuk, mert az áradás elöntötte az utat, s ha el nem áll az eső, várhatunk még pár napig. –

Holdvilág, séta ápolónőkkel. Botorkálás egér, patkány, macska és moszkítókkal, melyekhez még skorpiót és viperát is kilátásba helyeztek. –

Másnap reggel Scutariba, lovaknak szügyükig ért már csak a víz; baj nélkül keltünk át. Scutari érdekes a kikötővel Tarabosch-sal⁵³ és várhegyével. A főutcán ki lovagol élénk. 3/6 bat-tól⁵⁴ Sas Károly. Szóval menázs stb. rendben. – Reiterrel szállunk a bakteriológiai intézetben. 20-án másnap Scutariba hajón. Virpazárban⁵⁵ (ülő olaszok a latinán) hajón voltunk (vízimalom kerekűn), Roda Rodával,⁵⁶ ki már a hajón volt, folytatjuk utunkat.

Rijeka már egész más karakterű baszta. Magos nagy szál emberek. A Scutari tóba folyó⁵⁷ ... mellett zöld színű vízirózsás öbölben fekszik.

Itt hallunk az olasz offenzíváról nagy mörzerek⁵⁸ 12000 fogoly tiszt, 15.28 mnteres géppuska. – Dobre. – szóval ha csak lehet mindjárt oda. –

*Cattaro*⁵⁹ V/21.

Reggel 7-kor el Rijekából. Szép Corot-os reggel.

⁴⁹ Jó útnak.

⁵⁰ Alessio (Lesh, Lezha), tengerparti város Durréstől É-ra.

⁵¹ Fiume.

⁵² Bardanjolt, helység Scutaritól keletre.

⁵³ Hegység.

⁵⁴ Bataillon – katonai egység.

⁵⁵ Város Montenegró Ny-i részén a Shkodrai-tó partján.

⁵⁶ Roda Roda (írói álnév); Alexander Friedrich Rosenfeld (1872–1945), osztrák újságíró, tudósító, esszéista. Az első világháború idején az osztrák főparancsnokság sajtóirodájának munkatársa.

⁵⁷ A Shkodrai-tóba torkolló Buna folyóról van szó.

⁵⁸ Mörser – mozsárgyű.

⁵⁹ Cattaro (Kotor), (hadi)kikötő az Adrián, Montenegróban.

Teherautón a kopár sziklák szerpentin szelte országában. Cetinjébe⁶⁰ (tisza rendes nyílt tekintetű kis város.) Tovább Neguosin át a Lovcen⁶¹ tövében Cattaróba. Roda velünk van, s ez még érdekesebbé teszi utunkat s mindent pontosan tud. A Cattaróba lekanyarodó Gorcen szerpentin előtt gyönyörű kilátás az öbölre (nagy képre való). Mindenütt olasz állások, muníció törmelék és a 40 1/2 cm és 32 cm-es mozsarak nyomán. (Roda Braunról; 40 1/2-es Nikita)

Milyen más Albánia!

Cattaróból el 22 délutánján, Sarajevó V/24 hajón. Cattaro igen kedves, régi velencei ablakos házaival, rozsdavörös falaival s a mögötte fenyítőn emelkedő Lovcennal.

Utunk úgyszólván hadihajók sorfala s az öböl bejáratánál lerakott aknáknak közt vitt el.

Zeleunaban⁶² szállunk vonatra este 11-kor és vasárnap délután 5-kor érünk Sarajevóba.

Sarajevo gyönyörű fekvésű és nevezetes utcarészletei igen szépek. Spanyol (zsidó) asszonyok különös színes staniclit viselnek itt fejükön.

Itt bár mást vártunk! mégis megkönnyebbülten tartózkodtunk.

1916. június 18.

Trzebinia,⁶³ Buczaczból⁶⁴ 1 hete.

Jó hangulatban, kedvező előjelek közt hagyom el M. U. C-t. Egyedül szolgál nélkül, hogy Krakau, Lemberg, Podhajcén át a Hofmann corpshoz menjek.⁶⁵

Trzebinia (Krakau előtt) állomáson vég nélkül hosszú tehervonat (marhaszállító kocsik) áll. Menekülők! Buczaczból jön. pl. az az öreg pájeszos vörös zsidó, ki a nagy vagonajtóban ül s kilógatja lábát, közben csitítgatja az ölében rendetlenkedő csecsemőt. Színes ruhás, egészséges képű zsidó lányok nevetnek rám. Egyik egy ládára borulva sír; mögötte sötétben megvilágított körvonallakkal egy őszszakállú aggastyán áll a túlsó ajtó fényében. Kaján képű, félig nyomorék hímnemű lény dugja ki a fejét a sok lány közül. Meglátszik rajta, hogy ő nem hiába utazik egy hét óta ennyi nőneművel. - ~~Hát ha nem tehet is róla hogy oly kevés a leg~~

⁶⁰ Montenegró régi fővárosa.

⁶¹ Petar Petrović Njegoš mauzóleuma a montenegrói Lovcén-hegység Jezerski csúcsán található.

⁶² Zelonika - Castellnuovo, kikötőváros a cattarói öbölben.

⁶³ Trzebinia, város Karakkótól Ny-ra.

⁶⁴ Buchach, város Ukrajnában, Tarnopoltól DNy-ra.

⁶⁵ Farkas István a Bruszilov-offenzíva idején, 1916 nyarán kerül át Galíciába. Az Alekszej Bruszilov vezette ún. Délnyugati Front állományába 4 hadsereg tartozott, mely a német, illetve az osztrák-magyar hadseregekkel ütközött meg több ízben Csernovictól fölfelé (Lemberg, Buczócz, Pripjaty-mocsarak) 400 km szélességben. Augusztus közepére sikerült az offenzívát megállítani. Az osztrák-magyar hadsereg 600 000, a német 85 000, az orosz hadsereg 800 000 főt veszített. 1916. augusztus 1-től a keleti hadszíntér É-i részének főparancsnoka Hindenburg tábornagy volt. - Peter Freiherr von Hofmann (1865-1923) osztrák gyalogsági tábornok parancsnoksága alatt álló hadseregcsoport, melyet 1914 októberében állítottak fel.

Június 18. Krakau, Hotel Cyti

Kellemes délutánt töltöttem ebben a meleg, sokbástyájú és szép sétányos városban, hol a lengyel légió ifjú harcosai, délceg, szép arcélú leventék regénybe illő komolysággal tekintenek az epedő szemű kispolgárok nejeire. Drobnernél.⁶⁶ És német diákosan isszák a habzó sört. (Drobnernél. Átdőfött szívet rajzolok a tányér aljára, és csokolózó profilokat.) Dob. után a Mária templomban voltam. Tele katonával. És hogy imádkoznak!!!! -

Podhajce⁶⁷

Lembergől d. u. 4-kor indultunk s utaztunk éjfélig. - Podhajce az állomástól 1 és 1/2 kilométernyire van. Koromsötét éjszakában baktattam be a városba. Sárban, németek közt, osztrákok közt, magyarok közt; aztán sok görbe utcán és pocsolján át végre egy szobába jutottam. Egyik sarkában szerényen illatozott egy tisztiszolga, míg a másikban kevésbé szerényen, sőt fékevesztetten ketyegett egy kakukkos óra. - Lábszag lebegett keresztül a szoba sötétjén, majd lasanként testté tömörülve ágyat vetett. - Háziasszonyom volt.

Először életemben volt ágyúszó ébresztóm. - 1/2 6-kor reggel jött át egy orosz repülő; azt lőtték a város széléről. Kimentem a vasúthoz poggyászméért, akkorra már a mi repülőnk is fent volt. Azt mondják, mindig vissza kergeti az orosz. Szörnyű magasan volt az orosz, még látszott, csak a srápnel felhők nyomán vettem észre. - A pályaudvaron mindenki kint volt és égre tekintve leste a repülőket. Őket t. i. gyakran megtiszteli.

Szomszédom tisztiszolgája jött be. 3 óra d. u. az ágyúzás szüntelen egybefolyó morajlással erősödött. Hetedszer ostromolnak az oroszok. Ebédnél találkoztam Pór B. festővel⁶⁸ és egy tüzér kadetával. - „Csak nem mész ki, biz az fene életveszélyes most”.

D. e. jelentkeztem Hofmann generális úrnál és a vezérkari főnöknél.

Még valószínűleg ma este megyek ki. - Az ágyúzás úgy erősödik, hogy az ablakot megrezegteti.

*21. június**Folwark Waga.⁶⁹*

Egy új, fiatal képű atomobilistával jöttem ki Podhajceből a divízióhoz.⁷⁰ - A vidék nem vetekedhetik szépség dolgában Albániával, de a háború, s annak szomorú nyomai mindenütt. 6 rohamot fogtak fel ma a mieink, s kocsinkkal szemközt

⁶⁶ Neves krakkói étterem és kávéház.

⁶⁷ Város a Koropiecz folyó partján, Tarnopoltól DNy-ra.

⁶⁸ Pór Bertalan (1880-1964) festő, a Nyolcak csoport tagja, aki a 352-es számon volt nyilvántartva a Sajtóhadiszállás hadifestő-listáján. Wien, Kriegsarchiv, KPQu/441.

⁶⁹ Folwark (németül: Vorwerk) lengyel kifejezés: birtokközpont. Folwark Waga, Podhajcétól K-re, a Białokiernicából kivezető út mentén volt.

⁷⁰ Hadosztály.

haladnak sebesültek, szekerek súlyos sebesültekkel, nagy csoportokban orosz foglyok. Szegény sebesültjeink bekötött fejűek; egy fájdalmában ajkát harapó felkötött karú ül az egyik kocsin. – És a sok-sok szekér – elől nagy szakállú népfelkelők ejtik fejüket...

Mindenki csodálkozik, hogy ide kijöttem. – Kedvesen fogadtak. Hogy holnap hová jutok, még nem biztos. – Egy igen kedves kapitány a honvéd ütegekhez akar küldeni!? – Mint utóbb hallottam, ott most viszonylag csend van.

Folw. Waga. 54. J.T.D.F.P. 213.

1916 június 23.

Tegnap d. u. egy ulánussal⁷¹ kimentem a Brigade commandóhoz⁷² (Polzani bigade). Először vágtak be közelemben (300 lépésnyire) srapnelek, Obert. Siegl⁷³ voltam előbb, onnét a polzani brigádhoz, hol Hiller hdn. és Böhme vezérkari kapitánnyal ismerkedtem meg. Ez a brigád most a legexponáltabb. Szeszkowkiban van egy erdő szélén, és most az oroszok Hajvoronkánál⁷⁴ j.[június] 20-án benyomták a frontot, félszigetképpen nyúlik ki a frontunkból és két oldalról is flankírozzák.⁷⁵ – *Igen szép volt az erdő a táborozó, a lövészárkokból csak imént fölváltott csapatokkal.* ~~Megkérdeztem~~ Itt akartam maradni legalább pár napra, de Böhme kapitány túl veszélyesnek tartja a helyet, az a véleménye, hogy nem dolgozhatnak nyugodtan. Szóval az Artillerie Gruppen Kommandóhoz⁷⁶ küldött. Ott nincs hely. Vissza a divízióhoz. –

Ma d. u. Chatkiba és Sokolowba⁷⁷ mentem kocsin. Igen szép állásban van ott a Stripa⁷⁸ mellett egy könnyű és egy nehéz bombázó batterie.⁷⁹

Nagyszerű maszkirung.⁸⁰ Mogilhióra⁸¹ mentem tüzérségi megfigyelőkhöz. 15 cm-es távcsővel áttekintettem az egész terepet. (Ü.K.M. nem használják [a] tabellákat.)

június 24.

Obrt. Sieglhez lovagolok. Brongelówka⁸² alatt a megfigyelő ballon éppen leszállt, mikor jöttem. Gyönyörű kép. Bemutatkozom a tiszteknek. Holnap fölszállok.

⁷¹ Dzsidaival felfegyverzett lovas.

⁷² Brigádparancsnokság.

⁷³ Siegl ezredes.

⁷⁴ Kisvárosok Podhajcétól K-re a Strypa folyó partján.

⁷⁵ Oldalról vezetett támadás.

⁷⁶ Tüzérparancsnokság.

⁷⁷ Sokolów és Chatki városok Podhajcétól K-re a Strypa folyó partján.

⁷⁸ Strypa folyó, Galícia.

⁷⁹ Bat. Batterie – üteg.

⁸⁰ Álcázás.

⁸¹ Magaslat Podhajcétól ÉK-re, közel a Strypa folyóhoz.

⁸² Település Podhajcétól DK-re.

Obrt. Siegl ebéd. Tegnap kaptak pár gránátot. (4 ló döglött) 50 lépésnyire fölöttem a „Mulde”-ban⁸³ 2 srapel exponált fölöttem. Jó kis vágát csináltunk. – Ebéd után skicc a 2/55 H bat.-nál. Kedves fiúk. Magyarok. (Váczy Józsefnek fotográfiát ígértem.) Tegnap vitték állásba éjjel és ma éjjel megint változtatnak állást.

A Divizio Offiziers Messében⁸⁴ hallottam a municíós tisztól:

Június 14-től 23-ig 18000 lőttek ki

Ebből június 21 ére esik 8500 –

A Divízióban. Van 7 F.K. bat. 3 H. bat.

2 Ich. H. bat

F.K. 1 lövedék kerül 18-20 kor

H bat. 1 „ 24 „

Ich H. bat „ 34 „

Ez volt ára háború elején.

Folv. Waga

Június 25.

Ma reggel 7-kor már kint voltam a ballonnál. (Ballon Abteilung 5 des Korps Hofmann.) A fölszállás előtt a katonák 5-6 kilométerről hozták a fölfújt léggömböt. Mint egy nagy, sárga, kék lábú százlábú kúszott a földön. Fölszállunk 800 m-re. Nem igen alkalmas skiccre. Különben is meglehetősen ködös volt.

Fotografáltam, aztán 20 perc múlva leszálltunk. – Rögtön skiccelni kezdem. Egyszer csak jön egy repülő, egyenest a ballonnak tart. Lövik szörnyen a mi tűzéreink, de ő csak jön. – A ballon fönt volt, gyorsan jönnek le. Éppen csak hogy kiugrik a két tiszt, a ballont 50 m-re ismét fölengedik. S azzal fut ki merre tud. ZZÍ.....zzii bumm. Az első bomba 30 lépésnyire a ballontól. Még kettőt dobott le, de ezek már távolabb estek. Egy kocsi mellett álltam. Mellette, mert a jobb kocsi alatti helyek már le voltak foglalva.

Mikor füttyülve zúgott alá a bomba, kicsit izegtem, mert persze azt várja az ember, hogy mikor zúdul a nyaka közé. – Gyönyörű kép volt az egész. K. u. K. motívum. [Ha igaz, nagyobb kép lesz belőle].

Alul menekvő szerte-széjjel futó katonák. A bomba fölcsapódása, fölhányódó föld. – Fölötte a léggömb. Fölötte srapel felhők. (legfölül volt a repülő persze)

Ilyenfélét láthatsz, ha baromfiudvarba követ dobsz.

Folv. Waga.

június 26.

7-kor kint voltam Ballon abt. 5.-nél. Más helyen voltak. Orosz tüzérség löni kezdtek. Dühösesek rájuk, mert hatásosan lövi őket tüzérségünk megfigyeléseik alapján.

8-óra tájt 70 lépésnyire robbant egy srapel előttünk. Rögtön utána két gránát mögöttünk vágott be 200 lépésnyire. Kocsikhoz szalad mindenki. Lovakat befogják.

⁸³ Lövészárok.

⁸⁴ Tiszti étkezde.

Gránátok zúgnak. Léggömb levegőben marad ~~csak az a gé~~ úgy húzzák gépestől együtt át, szántáson-vetésen. – Gyönnek sűrűn a gránátok, de már rövidek. – (Szép kép volt.)

Skiccelek.

D. u. ismét kilovagolok.

Repülő jön. Mienk is, ki mindig az orosz repülő és a ballon közé kerül. Ballon el a balfenéken Podhajce felé. Orosz repülőt tovább lövik. (Német Fliegerabwehr Geschütz.⁸⁵)

Folv. Waga.

június 28.

Kint a Ballonabt. 5-nél. Rajzoló. Ködös idő. Obermaier hadnagy van fönt.

Vihar, mennydörgés. Orosz srapnelek és gránátok. Egy a kosár alatt 30-40 méternyire explodál, kettő fölötté süvít el. Parancs, hogy fönt maradjon (Kubista ezredestől, ki a divíziónál ül és telefonnal van a ballon Erdstationnal összekötve.) Szegény fiú, kellemetlen helyzet. Esni kezd. Teljesen beborul. Lejöhét.

Holnap Siegl ezredeshez kocsin pár napra. –

Folwark Dembikótól⁸⁶ délre eső völgyben (Dolina) (Gruppe Obert. Siegl.)

június 29.

Igen szimpatikus Siegl ezredes és Schwerdtner főhadnagy (ritka kedves és rendkívül sokat dolgozó, nevetős) társaságában. Dél előtt a 81 és 88 regiment reserve állásaiban voltam a Gleboka⁸⁷ dolinában. Skiccelés. Repülőt lövik az oroszok. Utálatosan potyognak körülöttünk a srapnel golyók és zünderek. Sokkal kellemetlenebb, mint ha srapnelrel lőnek, mert az csak bizonyos irányban hat. De ez! mintha eső esne! D. u. ismét 88-81. R.R.-nál és F.K. bat.-nél. –

Nem kellemes, ha az embernek közelből lőnek el a feje fölött. Vacsora kis sátorban, ágyúszó mellett. Társalgás, a tiszték hogy öltözködnek! főleg a civil ruhát vennék föl, szabásról.

88-81. Reg. R.-nál tegnap orosz gránát volltreffer⁸⁸ volt (3 halott, 4 sebesült). Domboldalba földbe vajt szoba. Deszkából ágy. Mellette rókaluk.

Folv. Dembikóból a. e. r. Oberst Sieglnél.

július 1.

Tegnap d. e. egy népfelkelőt ceruza rajz 54 J. T. D. reserve Stellungjából (Gleboka D.)

D.u. eső. Egy kocsi (vöröskeresztes) fedele alatt segélyhelyen. Egy bekötött fejű legény mászik elő egy sátor alól. Azt hiszem, sebesült. – Dagadt a képe, foga fáj.

⁸⁵ Német légvédelem.

⁸⁶ Dembica - Dębica, város Krakkótól és Tarnóétól K-re.

⁸⁷ Gleboka-Felsztyn (Głęboka), település és völgy Galíciában, Lvovtól DNy-ra, illetve Przemysl-től DK-re.

⁸⁸ Telitalálat.

Leültetik a földre és a katonaorvos belenyúl a nagy tátott szájba egy fogóval. Látszik, nem igen bízik az egész ügyben... ~~Megfogja a fogat~~ Próbál a fogó segítségével a fogba kapaszkodni, de nem igen megy. A csíki székely közben kínjában csillagokat lát. Az orvos még egyszer nekilát; kicsit megmozgatja a fogat s aztán húzdogálja... Végre ki is jön. – A katona szájából csak úgy ömlik a vér... „Egy ágyúgolyó ehhez képest gyerekjáték.” Meg-meg borzong kínjában. –

Átok: kelljen neked a Gleboka Dolinában fogat húzatni.

Esti bölcsődalt a telefonista szolgáltatja, ki a divisiótól kapott lősort tovább adja a brigádnak. „Die russische Retter” ...min! „Retter.” Nem bírom. Kiszólok Reiter! „Retter [...] egyre”, „ich buchstabire”, „Isidore-Emil-Ludwig-Rudolf-Náthán” „Gedankenstrich [...]”

július 1.

D. e. és D. u. is a 54. J. T. D. Reservéjének állásában rajzoltam. Délelőtt pár srapel d. u. 3 gránát közvetlen közelünkben. Ilyenkor nem kellemes rajzolni.

július 4.

Oberst. Sieglnél.

Az orosz első lövészáróktól 3 1/2 klmnyire hajtom, bár fölöltözve, nyugovóra egész napi festésben kifáradt fejemet. – Már egészen megszoktam a folytonos ágyúszót, meg fejem felett (míg dolgozom) zúgva bömböl át az oroszokhoz [utálatos azonban, ha fejünk fölött keringő repülőnket lődözi az orosz. Hull a sok srapel golyó hüvely és zünder.]

Katonák (Res. It. dv D.R.54 JID) bámulatos! Kártyáznak és veszekszenek közben: –

Ma este: egyik jelentés a másikat követi... Oroszok elhagyták lövészárkaikat és egyenként közelednek állásaink felé. – Repülünk 9 üteget jelentett. – Intézkedések. Telefonálás, tüzéséghez, ki lövészárkba, rezervékhez, a divízióhoz. Majd: tüzéségi megfigyelő jelenti, s vörös rakétát eresztenek fel. Hajvoronka⁸⁹ irányában. [Vörös rakéta tüzéségi támogatás kérése, *zöld*: tüzet ellenség felé tovább vinni]

Schwerdtner azt hiszi, hogy ma éjszaka és holnap megkezdődik az igazi tánc. Nem hiszem!!

12 ó 10 p. Nehéztüzéség kezd lőni.

Oberst. Siegl.

július 7.

8 óra óta egyik jelentés a másikat éri.

Leskawki⁹⁰ július 21.

K. u. K. 132.

Infanterie⁹¹ brigade.

⁸⁹ Hajvoronka, város Tarnopoltól DNy-ra, a Strypa partján.

⁹⁰ Város a Stypa folyó Burkanóval szemben fekvő, jobb partján.

⁹¹ Gyalogság.

Tegnap érkeztem ide! Nehezen hagytam ott a Reserve (G. D.) Stellungot, mert abból lehet valamit kihozni és jó volna még azon a környéken őgyelegni és rajzolni. – Talán?! még, ha megkapom a két további két hetet. – Itt legjobban hatott rám az erdő a benne táborozó katonákkal, kiket az nap váltottak fel. – Úgy hiszem ebből lesz kép?! – Tegnap már bejártam az egész környéket; Zlotnyiki (81. R. K.) Burkanow (84. R. K.) Stypán⁹² innen és túl. Lent voltam a híres Riegl Stellungban, és a 88. R. 14. Corp. nak állásait is végig jártam. Azt tanácsolták, hogy menjek vissza, mert tüzérség lő most ide. Két helyen vetett széjjel zsákokat egy-egy gránát csak pár perc.

Emberben kár nem esett.

Itt fene dolgokban lehet részem.

Ez a corps⁹³ legexponáltabb, legjobban veszélyeztetett része.

Július 24.

Vacsorázunk. – Végre hosszú idő után, estefelé kisütött a nap, s pár perc alatt csillogó harmatos levélzöld aranyosságú köntösben állt körülöttünk az erdő. – A „Leskawki” erdő. – Jó vacsoránk is volt. Tojásos galuska salátával, és még egy kis füstölt hús is. – Kint vacsoráztunk. (Polzano ezredes, Böhme vezérkari főnök, Furek kapitány, Wolf főhadnagy, Hiller hadnagy, még két hadnagy, Widra hadnagy és én.)

-

Tüzérségünk lő. Repülőre.

Egyenként az erdő szélére megyünk, és nézzük a srapel felhők, hogy robbannak előtte, alatta, közelébe, de nem térítik el az oroszot vagy talán franciát. Repül egyenesen hazafelé.

Még egy repülő. – A mienk. Wagner. A Kampfflieger.⁹⁴ Hihetetlen gyorsan, nagy, nagyobbodik a narancsszínben égő naplementi háttéren. Őrült sebesség.

W. fhd. Úgysem éri el. –

Szemlátomást közeledik.

Az orosz csak nyugodtan halad. Nem hallja! Már majd utolérte. – Miért nem száll föléje. Tratatatatatak. – Brávó, hurrá! Az orosz gép hirtelen zuhanó fordulattal, körbe-körbe pillantva, kering. Föllángol. Füstgomoly, fölfelé a két kis pont eltűnik jobbra és balra – a bent ülők – szárnyai fölcsapódnak, zuhan, zuhan lángholva, füstölögve. S a szél hozza Szokolovból a honvédek éljenseit. Szokolniki⁹⁵ Burkonovon át hurráznak, Leskawkiban ezrek hurrá kiáltásával erősödve. – Hurrák! – és az oroszokhoz közel eső lövészárkok 1 1/2 klm-nyire vannak.

[Éppúgy látták-hallották ők mindezt, mint mi.] –

~~Kint állunk a Brongelówkából Burkanovba vezető úton az erdőszélen. Mi és mindenki ki a környéken van.~~

Becsapódik, Dembiko közelében lehet. Nagyon lánghol, füstöl és kiműlik. Vége van.

⁹² Zolotnyky és Burkanow városok Haivoronkától É-ra, a Strypa folyó partján.

⁹³ Hadtest.

⁹⁴ Hadirepülő.

⁹⁵ Szokolov és Szokolnyiki települések Burkanovtól É-ra.

Már alkonyodik. Míg ott állunk, megbeszéljük, hogy volt. Az orosz hirtelen sikló-repüléssel menekülhetett volna esetleg. Átsuhanva, alant repülve állásaink és őreik felett. Mondja Böhme – Persze esetleg ott lövik le.

Az első lelőtt repülő egy év óta, mondja egy hdgy.

Alkonyodik. Két repülő köröz az ellenséges repülőgép és repülők holt teteme felett. Szárnyuk csaknem súrolja a földet. Mint varjak, vagy kányák. – Két kétfedelű repülőnk. – Már lőnek rájuk az oroszok. Tovább vacsorázunk. – Az a kettő már többé nem. –

Az ezredes elmeséli mit evett ma a kis macskája. –

Az oroszok Vergeltungsfeuert⁹⁶ adnak. Tüzérség lő. –

Most gyalogsági lövedékek is tüzelnek erre. – Az oroszok két újabb drótkerítésvonalat építettek az éjjel s már szinte a völgyből lőnek. – D. u. kint voltam az állásokban Böhme vezérkari kapitánnyal. Megnézhettem mindent.

Egy telefonista jön! Jelent: a Gruppe Siegl jelenti, hogy az egyik repülőt félig elégye megtalálták. – Úgy látszik francia volt. Ruhája után ítélve. – Szegény. –

Leskawki július 24.

Későn keltem. Komiszul aludtam, fene sok bolhára tettem szert. Talán már tetű is akad. – Átmentem a szemközti erdőbe. – Fák közt át süt a nap. Smaragd zöld levelek csillognak az esővíztől. Mozgó konyhák feketéllenek és eregetik fontosságuk tudatában nagy lelki nyugalommal a készülő főztöt. – Szép, nagy, barna, naptól bearyozott tehén áll a fák alatt. Körülötte katonák és Burkonov civil lakosai közül is egynehány. Egy asszony jajgat, egy öreg, szomorú, kisírt szemű, hosszú, zsíros hajú bácsi meg ölelgeti a tehenet. A tehént srapnel golyók érték. Ide hozták a Brigadehoz eladni. De nehéz ám a válás. Meg hiszen ez volt az egész vagyonuk. – 600 kor. akarnak 500-at kínálnak, erről folyik a szívós vita.

Az öreg egész oda van, neki mindegy minden, a... tehén megebesült!... a tehenet el kell adni! ... a tehéntől meg kell válni! ... a tehenet megeszik! ... – Megöleli a lomhán kérődző közömbös tehénkét, két szarva közé fekteti fejét, csókolja-öleli és siratja, sír, nyöszörög. – Az asszony elintézi a pénzügyeket, itt-ott jajgat egyet, de mintha csak számításból tenné.

Szintelenebb. – Az öreg nem tud állni, jár kel, leguggol. Ismét simogatja. – A pénzt leszámolja. Nagy sóhajok közt leoldatik a kötél, s megy, még mindig sírva az öreg. – István tiszt. sz.⁹⁷ utána küldöm, „hogy üljön a tehén mellé, lerajzolom”; kap 2 koronát. – Nem jön! „Nincs neki ahhoz most nyugta.” Jobb is, ha már nem látja a tehenet. –

D. u. A Strypa mellett ~~csinálók~~ fürdő katonákat rajzolok. – Hatalmas dörrenés, egymás után kettő. Burkanovba küldték az oroszok ezt a 2 gránátot. Hatalmas láng és füstfelhő gomolyog a közeli ég felé. Ég pár ház. – Egy vázlat álló pontomról. 800 lépésnyire vagyok a túztól. Aztán oda.

⁹⁶ Választűz.

⁹⁷ Tisztiszolgát.

3 ház dőlt össze. A Gruppetól nagyban dolgoznak a fekete füstölgő romok között. Két társukat temette el mindörökre ez a két gránát, egy pedig megsebesült. Itt bizony kijuthat mindenkinek. -

Ha dolgozom, idegessé csak az tesz, ha fejem fölött repülők lőnek. Potyog a sok töltelék golyó és zzzüzzüücsca hüvely.

Persze megkésve jövök vacsorázni. Ma délután négy rajzvázlatot csináltam. Elég dobre! -

Az ezredhez ma kissé közelebb férkőztem! - A papírszalvétákra gyönyörű pornografikus képek lettek alkotva. - Köztetszés. - Ha csak ez kell. - 3/4 12 éjjel Igaz, erről jut eszembe, mert épp most is lődöznek a derék oroszok.

Táfelmusik ma este megint orosz infanterista⁹⁸ golyók zümmögése volt. - Már fél kilométernyire vannak innét. Éjjel pedig az orosz előőrsök lejjebb a völgyben, azok golyói látogatnak ide.

Válasz kérvényemre, ti., hogy még vagy két hétig maradhassak, nem érkezett. -

Nagyon sajnálnám, ha most el kéne mennem.

Augusztus 10.

Július 24 óta nem írtam. A kérvényemet engedélyezték, és most 10-ike van. Bent voltam corps commandónál⁹⁹, hol Hofmann ő excellenciája mintegy fölszólított, hogy továbbra is itt maradjak.

Eligazítás 9-én d. e., mikor ő ex. kint volt a brigádnál.

Autón gördült ki, lehetőleg srapel- és gránátbiztos utakon. Őex. megtekintette képeimet, megelégedésének adott kifejezést. (Megtekintette ist übertrieben¹⁰⁰) Elmondta, hogy Höhn¹⁰¹ generális az ő (mert rám nem vonatkozhatott - fél napig voltam a corpsnál) corps festőivel¹⁰² nincs megelégedve, mert trént stb. szóval azt rajzolja, ami hátul van, és szép polgári életet élnek. - Azonkívül felszólított, hogy fesse meg az 1915. okt. 15-iki kozák támadást és a 1915. dec. 29 offenzívát. - „Kozákokat nem láttam még; még kevésbé támadást” feleltem. Az nem baj, majd a szemtanúk elmesélik, milyen volt. - Dobre. Kevés ideje volt, tehát csak annyit feleltem, hogy meggondolom.

Tegnap d. u. aztán igyekeztem adatokat gyűjteni, hogy magamat is meggyőzzem, miszerint ez teljesen meddő vállalkozás volna, úgy katonai, mint művészi szempontból. - Még aznap, illetve tegnap d. u. kint voltam Richter hdn. úrnál. 84 R. U. Bataill.¹⁰³ - (Részeg társaság a legelső lövészárokban. Oroszok minden éjjel kisebb támadásokat intéznek. Állítólag a [...] Abhorch miatt.) Ha éjjel láthatok pár orosz támadást, akkor megfesthetem esetleg az egyik képet.

⁹⁸ Gyalogsági.

⁹⁹ Hadseregparancsnokság.

¹⁰⁰ Túlzás.

¹⁰¹ Maximilian von Hoen (1867-1940), vezérőrnagy, a Sajtóhadiszállás főparancsnoka.

¹⁰² A Sajtóhadiszállás hadifestőiről van szó.

¹⁰³ Üteg.

Kozákat nem. – Ezt határoztam. – 10-én jókor reggel Podhajcénak üget lovam. Leiter lovunk¹⁰⁴ (ulánus¹⁰⁵). Verőfényes hűvös hajnal.

2 1/2 órai lovaglás után beérek Podhajcéba. – Jelentkezem Őex-nél. Kedves. Maradjak itt. Corps Künstlerek.¹⁰⁶ Kiállítás. Corps Album. Szóval maradhatok itt ad infinitivum. – (Mit szólnak majd a press quartier¹⁰⁷.) D. e. 11 kor beszéltem Őex. 1/2 6-kor el Podhajcéból. 8-kor Leskawkiba érkezem, összes holmim összecsomagolva, az egész brigade Marschbereit.¹⁰⁸ Kocsi kocsi mellett. Hajszoják a katonák a rétekről a legelésző lovakat. Itt hagyom ezt a gyönyörű jól kiépített állást. A beton pontját. Még ki sincs próbálva. – Nagy sürgés, járás-keles. – Hold. – Katonák, burkanovi lányok, mint kocsisok. Lövés. 12-kor lefekszem, persze ruhástól. Revolver. Reggel 10, még itt. Talán nem megyünk?! Egész commandó szép nyugodtan viselkedik. Éjjel katonák, eleség, trén kocsiból lopnak minden-félét. Véres verekedés. Disznóság. –

Augusztus 11.

Trén. d. u. 5. ó.

Tehát megyünk. Kocsik egy része már elment fedve. Oroszok valahogy meg is láthatták, mert folyton lőtték. Srapnelek pontosan az útra. Lementem, de nap ellen lehetett csak – pár fölvételt csinálni.

(Leskawki Mulde.)¹⁰⁹ Lovat nem kaphatok, mert minden Melde Reiter¹¹⁰ kell most, mert telefon persze a vonalon egyáltalán nem lesz. – Ajánkoztam Melde Reiternek, de sajnos nem veszik igénybe. – Tehát vagy Wolf. fhd. kocsiján már 7-kor, vagy Widrával legutolsónak a telefonistával megyek. Lehetőleg Widrával.

Aug. 11. 5 ó. 40 p.

Widrától hallom, a brigád ma éjjel egyelőre Folw. Dermichovóba¹¹¹ megy (Podhajcétól északra). Oroszok állandóan lőnek brigád körül mindenfelé.

Aug. 11. 7. ó.

Tehát lovon. Wolf fhd. kölcsönzi lovát (igen kedvesen viselkedik). – Nem megyek vele, mert ő előbb megy s így kevesebbet láthatok. –

Vacsora: még mindig a legnagyobb rendben (paprikás máj, peccsenye roston) (6 ó. d. u.) – Kétségbeesett sikítozás, az asszony nem akarja, hogy elhajtsák a tehenét. Szitok, sikítozás. Elveszik.

¹⁰⁴ Vezetéklő.

¹⁰⁵ Dzsidas lovaskatona.

¹⁰⁶ Hadifestők.

¹⁰⁷ Pressequartier – Sajtóhadiszállás.

¹⁰⁸ Menetkész.

¹⁰⁹ Földrajzi kifejezés: teknő, mélyedés.

¹¹⁰ Futár, küldönc.

¹¹¹ Ma Denysów, Ukrajna.

G. stb. hauptm. Böhme. Ő intéz most mindent, pillanat épp bekap valamit, aztán tovább. Gyorsan, de nyugodtan, igen jó benyomást tesz. Kedves, okos, komoly ember, ki nem nagyképű, mint sok ~~hozza~~ vele egy rangban lévő, de annál komolyabban dolgozik, ha kell.

Vacsoránál: Obert. Siegl, kérdi, mi lesz, ha az orosz ma éjjel támad.

Böhme: A csapatok csak 9-kor hagyják el az állásokat. Biztosítás marad még hátra. Repülőök jönnek, orosz, és tőlünk most lövik őket épp a fejünk fölött. Most okosabb volna, ha a fenébe maradna az orosz repülő. Csak lelőnék. -

Au. 11. 8 óra

Lovam után láttam. Kocsik mozdonyok ~~stb.~~ menekülő munkás Abteilungen¹¹² hagyják el a Brigadot. - Oroszok nem lőnek. Hold sápadtan kel fel az oroszok mögül a kéklő lilás esti égen. - Pár rövid skicc. -

8. o. 24.

Kint a brigad. comad. előtt az úton. Hosszú kocsisor, katonák, fegyverek, körülöttem, lovak. Egy eskadron dragonyos érkezik. - Most indul a 22 cm M. W.¹¹³ - Tüzérek vágóban keresztül. Telefonisták, gyalogosok, indulnak, kisebb csoport. Még látok írni. - Egy katona nagy sebesen gurít egy kereket. Oroszok nem lőnek. Oldalkosarakkal megrakott kis mokány ló. Vorwärts, Was ist aus. - Mennek. -

9 óra

Megyünk. - Lovakon elől. - Telefonbeszélgetést beszüntetni jön a divíziótól. Leszedik a centrálét.¹¹⁴ -

Folw. Deviboch

Aug. 11. 3 ó reggel

3/4 10-kor elhagytuk a brigadot. - Gyönyörű hold. Képek.

Koropiecznél¹¹⁵: menetelő katonák a holdfényben. - Katonák trén - lefekszem szalmára. Genstb. hptm. Böhme épp most mondja, hogy a patrulok és Feldwachek¹¹⁶ csak most hagyják el az állásokat.

Aug. 12.

reggel 3/4 8.

Szomjasan és éhesen feküdtem tegnap le. A trén persze még nem volt itt, noha jóval előbb indult (eltévedt kicsit), most pedig már elment.

Szóval se enni, se mosdani való. - Telefonkocsik mögött ülök, süt a nap. -

¹¹² Részlegek, csoportok.

¹¹³ Mozsárágyú.

¹¹⁴ Az ideiglenesen felállított telefonközpontot.

¹¹⁵ A Podhajcét átszelő Koropiec (Koropets) a Dnyeszterbe ömlő folyó.

¹¹⁶ Feldwache - őrszem. Járőrök és őrszemek.

1/2 10 ó. Aug. 12.

132 Brigad Command. jelenlegi állapotja a Folw. Derenicha.¹¹⁷ – Bent ülök egy parasztházban, Böhme genstb. haupt. egy szobában, hová a jelentések jönnek-mennek, telefon. – Most jelentik, hogy Folw. Wagánál egy kozák patrul áll harcban a mi lovasságunkkal (lovasságunk 1/2 eskadron). Jelentik a divízióknak. – Tehát már a divízió régi állópontján vannak. –

3/4 10.

Két tiszt jelentkezik Oberst. Siegl-nél. – 81.-sek. Minden programszerűen folyt le. 4-kor robbantották fel a hidakat. – Bielocernicánál¹¹⁸ gépfegyverrel törtek rájuk, sebesült. – Fiatal 19 éves lehet a hadnagy, egészséges, szép. –

10 ó

Tehát a Zlota Lipa¹¹⁹ mögé megyünk.

Brigade commandó Siólkoban¹²⁰ lesz.

Teljesen bent a háborús képek változó sorozatában. Táborozó mogorva katonák. Trén kocsik. Előlről érkeznek telefonisták, keresik a stábjukat. 6 dragonyos ül lóra, parancsokat kapnak egy főhadnagytól. –

Aug 12. 7 ó 30.

A brigade trénnel vagyok ma Siólko felé. Kocsin. Minden a legnagyobb rendben funkcionál.

Siólko Aug 13 1 óra 30 p. reggel!

Fél óra előtt érkezünk meg.

Siólko Aug 14.

Ma éjjel egy bataillont a Zlota Lipán túl hagyták. Ezeket elfogták. A Brigade meglehetősen távol van a fronttól.

Augusztus 12.

Ma mint Melde Richter,¹²¹ vagy mondjuk mint lovász ténykedtem hadilag. T. i. lovat nem szívesen adnak mostanában, tehát megkértem Hillert, hogy a kísérő ulánus helyett engem vigyenek ki. Igen szívesen tartom a lovakat, s ha akarják, ulánus ruhát is öltök magamra. 10-kor lovagoltunk el Siólkóból. Generalstabs¹²² Hauptmann Böhme, Hiller, Widra és én.

¹¹⁷ Podhajcétól ÉNy-ra.

¹¹⁸ Bialokiernica, K-re, Podhajce mellett.

¹¹⁹ A Zlota Lipa 8 km-re Ny-ra folyik a Koropiec-től.

¹²⁰ Siólko, Podhajce mellett, D-re

¹²¹ Futár, küldönc.

¹²² Vezérkar.

Com 81. Gránátok, tüzéség, lovakat erdőn át gránáttűzben elhozom. Litvinov,¹²³ gépfegyverek. Állásaink, Böhme és ~~nők~~ a bennszülött hölgyek 3-kor érünk vissza.

Buterihoz akarok menni, véglegesen ott hagyva a Kriegspressét. Rosszkedv. -

Augusztus 15.

Litvinovban voltam. Bozykow¹²⁴ égett. Tempera skicc. Egyik srapnel a másik után egyenesen ránk. Egy srapnel golyó a lábamat éri, de ereje nincs már. Nem kellemes ilyen körülmények közt dolgozni. Izgat kissé a srapneleknek ez az egymásutánja. Önkénytelenül fejem fölé kapom karomat, valahányszor explodál fölöttünk. A golyók körülöttünk, szerencsésen nagyrészt a fába vágódva hullanak le. Egy-egy infanterista golyó is erre zizeg. Egyszerre minden közvetlen előzmény nélkül rezegni, röpködni kezd fejünk fölött valami, - még épp jókor odébb megyünk - következő pillanatban már a földre zuhan egy hatalmas fának koronája. - Úgy látszik, srapnel zünder érte és most hogy szél kerekedett, mert esik és zuhog is már az eső, az adta neki a kegyelemdőfést. Gyalázatos körülmények. Van ugyan 30 lépésnyire tőlünk egy csűr, de oda viszont nem mehetünk, mert az erdőn kívül van, és míg oda érünk, gyönyörűen puffogatnának ránk az oroszok. Tehát inkább bőrig ázunk és sajtot eszünk. - Vissza Siólko felé, a brigade commandó felé. Szörnyű messze van most a brigade a fronttól, jó 2 óra járás térkép után a legrövidebb úton, erdőn mezőn át. Közben pufogatnak jobbra-balra az ágyúkkal az ember feje felett. - Egy batteriéhez¹²⁵ jutok. Kitűnően van maskírozva,¹²⁶ úgy hat távolról, mint egy bokor. Megvendégelnek (kávét őzgerinc vajjal kenyérral és csokoládés tésztával). Igen érdekes volt tegnap Litvinov mellett a Herrenhaus (Hr Hu)¹²⁷ romba dőlt épülete mellett, egy csűr félében volt 81 R. egyik bataillejának commandója. Csűrterető, csak itt-ott, elégett gerendák. Fegyverek. Szalma. Egy kék vörös-stráfós rugós matrac. Egy mahagóni asztal és dívány, utóbbi ampír mintájú zöld selyem huzattal. Egy vaságy. Telefon kazetta. Az egész nap reggeli nap aranyozza. A mahagóni bútorok kényesen húzódnak meg egy sarokban. Hogy ilyen sorsra kellett jutniok. Szép karcsú lábokra sáros szalma ragad.

Selymes ölükbé sebesült katonák vére hull. -

Augusztus 20.

Siólko -

A napokban ismét a Langred Batnál voltam. Nehéz így skiccelni. Hol maskírozás, hol ismét lőnek, explodál. Szörnyű erős a légnyomás a lövés pillanatában. Fülemből kicsapta a vattát, és már majdnem kész szénvázlatomnak csak nyomai maradtak meg, úgy lefújta a szemet. Csak egész gyors vázlatokat lehet ott csinálni. -

¹²³ Litwinów, város Podhajcétól ÉNy-ra a Złota Lipa partján.

¹²⁴ Város Litwinówtól É-ra a Złota Lipa partján.

¹²⁵ Ütegállás.

¹²⁶ Álcázva.

¹²⁷ Kastély.

(Srapnel és a szakács a tüzéreknel az erdőben vígjátékba való.) (Aug. 18 fhd. Wolf, cseh ének, Jarosnál éjjel.) (Burkanov és Siólko közt: menekülő lakosság. Asszonyok, gyerekek batyuval, egy-egy öreg ember elől. Hold. Ezek számára legszörnyűbb a háború.) Holnap tovább megy a Brigade észak felé.

*Aug. 22 Folw. Krasnolesie*¹²⁸

10 perc előtt érkeztünk meg. Dög lovam volt. Tegnap reggel pillanatra a törökök a brigádhoz. Az udvar tele lovakkal és sárga köpenyes, keki csákós törökök tartják a lovakat. G. stab. haupt. Böhme behív, hogy a török stáb tisztjeivel beszéljek franciául. - Nagy megbízatást kapok, a törököket, 10 lovas, át kell vezetnem fedett utakon a 81 R.[hez] Egy kis, körülbelül 2000-3000 lépést olyan helyen kell vezetnem őket, hová az oroszok belátnak. - 81 R. ebédelek. Ebéd u. vissza a 132 Brig-hoz - Sürögöny vár, hogy 26 jelentkezzek M. O. Kriegspressénél. Persze rögtön nem mehetek, mert már a kocsik elindultak Krasnolesie-be.

Úgy volt, hogy a brigade F. K. át Brezany-ba¹²⁹ megy. Helyébe törökök jönnek. Kruger obst. Böhme Ichw. [...].

Itt Golemski kastélyában vagyunk.

Lakásunk azonban csak valami sanitába kutatván akad.

Böhme már a kastély ablakban áll és a gramofont játszatja. Csinos Golanski kisasszonyok.

Aug. 23. Brezany.

Reggel 5-kor indulunk Krasnolesie-ből. (tegnap este Guillom ezredes vendége a brigádnak. Honvédotkat védi, általános honv. ellenes támadás ellen. Burkanow.) (Török zenekar) Kocsin megyek. Szép kép 81 R. az esőben, zöldben, a legnagyobb rendben áll, míg elvonul a brigád. Stab. 10-kor Brezanyba érkezünk. Körülnézek. Kvártélyom mellett 2 gránát egy repesszel csap le. Egy fiatal lány (kocsis), két katona súlyosan, meg pár könnyebb sebet kap. 2 ló ott marad, kifordult belek. 6 ló sebesül. Bolzano persze áthelyezteti az egész quartiert. Ő mondja a honvédekről, hogy kergetse armádia!!!

A br. mellől elmegyünk be a városba. -

Holnap reggel utazom. Corps command. jelentkezés aztán M. O.¹³⁰

*Podviszoky*¹³¹ 24/VIII

Hajnalban 4-kor el Brezanyból. Kőd. Óriási tréntábor. - Szabadságolás, pénz, kocsi, Off. Befehl¹³² miatt jelentkezés, stb., stb.

Végre nagy nehezen, miután Spitzer canceli director úr és szaros környezete min-

¹²⁸ Település, illetve magaslat Slawentyntől ÉNy-ra, Brezántól DNy-ra.

¹²⁹ Régi magyar nevén Brezán, lengyel nevén Brzeżany, ukránul Brezani.

¹³⁰ Magyarország.

¹³¹ Podwysokie hegység, illetve vasúti állomás Brezántól DNy-ra.

¹³² Offene Befehl - nyílt parancs.

dent elkövetett, hogy kellemetlenné tegye az utolsó napot, – kapok egy rongyos kocsit. –

Találkozom a divízió volt autómobilistájával. [Az autómobilista és a Brezany gránátok] Most pedig jó kis lucs. káposzta és feketekávé nyugalmas élvezése után [vasúti Verfortigung station] – várom a remélhetőleg 15 perc múlva bekövetkezendő utazást.

Farkas István grafikája, 1917. jan. 20, magántulajdon